

HUR SVERIGE BÖR ARBETA FÖR ATT STÖDJA INFORMELLA AKTÖRER

Nedan följer ett underlag som medlemmar i CONCORD Sveriges arbetsgrupp för Civic space tagit fram. Det handlar om verklighetsbaserade specifika konkreta utmaningar man ser relaterat till informella aktörers arbeten, samt rekommendationer kring hur Sverige bör stödja dessa för att vara en relevant givare och politisk aktör. Vi har tagit bort namn på organisationer och de länder som man verkar i för att skydda partners.

INTRODUKTION

I dag lever 72 procent av världens befolkning i auktoritära stater. Det är en betydande ökning från 48 procent från tio år tidigare (V-dem, 2025). Endast 3,5 procent av världens befolkning lever i länder där grundläggande rättigheter som yttrande-, religions- och övertygelsefrihet samt rätten att ansluta sig till fackföreningar och organisationer respekteras (Civicus, 2024). Nivån av demokrati i världen är nu nere på samma nivå som 1985 (V-Dem, 2025). Demokrati är avgörande för frihet, fred och säkerhet. Sverige har en tydlig ambition i att bidra till att motverka den demokratiska tillbakagången i världen genom att i sitt stöd till utvecklingssamarbete vara en stark röst för demokrati, mänskliga fri- och rättigheter och att prioritera stöd till organisationer som främjar demokrati och mänskliga fri- och rättigheter. När allt fler länder begränsar civilsamhällesutrymmet blir det svårare för demokratiska aktörer att arbeta för demokrati och mänskliga rättigheter. I spåren av det minskade handlingsutrymmet för civilsamhället utforskar människor nya sätt att mobilisera sig. I stora delar av världen kan vi se hur andra typer av rörelser och strukturer har vuxit fram. I tider av ökad repression och minskat handlingsutrymme behöver sättet som givare och länder ger stöd till dem som arbetar för demokrati och mänskliga rättigheter utvecklas. Vi behöver säkerställa att även så kallade informella aktörer får finansiellt och politiskt stöd.

Syftet med detta dokument är att utifrån våra många erfarenheter visa på vilket sätt som Sverige bör stödja informella aktörer för att fortsatt vara en positiv kraft och relevant aktör, både politiskt och ekonomiskt. På grund av säkerhetsläget för civilsamhällesorganisationer i många länder publicerar vi varken namn på partners eller var de arbetar.

VAD ÄR EN INFORMELL AKTÖR?

Det finns ingen etablerad definition av informella aktörer. När man talar om informella aktörer menar man ofta grupper eller rörelser som är mer flytande i sin struktur och som inte är formellt registrerade hos staten. Det finns olika skäl till att en aktör är informell. Det kan vara ett medvetet val eller vara en konsekvens av att förutsättningar för att formalisera sig saknas. En tydlig definition riskerar att avgränsa och utesluta aktörer och därför väljer vi en bred och

inkluderande ansats i förståelsen av vad informella aktörer är. Nedan ger vi några olika exempel.

Skälen till att man är en informell aktör kan vara många och kan ofta vara kopplad till den kontext man arbetar i. Ofta är dessa kontexter instabila, och situationen och förutsättningarna för en civilsamhällesorganisation att verka kan bokstavligen förändras över en natt.

- Man kan vara en organisation som har varit registrerad, men där en ny politisk verklighet gör att registrering inte längre är möjlig.
- Landet man verkar i har reglerat möjligheterna att registrera en organisation. Det kan handla om att de byråkratiska kraven för att registrera en organisation är mycket omfattande. Det kan hindra mindre erfarna organisationer eller grupper från att registrera sig eftersom man inte klarar av processen. I andra fall är registrering mycket kostsamt. De aktörer som inte har medel för att kunna betala utestängs då från att registrera sig. Vissa länder kräver att organisationer registrerar sig årligen eller vartannat år. Det kan bli både dyrt och krävande. För aktivister som arbetar med omstridda frågor kan det vara anledningen att man antingen nekas registrering, eller helt enkelt inte får svar på sin ansökan om registrering.
- Landet man verkar i har infört hög beskattning eller så tillåter man inte en aktör att registrera sig och därmed utesluts aktören från att till exempel vara skattebefriad eller få lägre skatt.
- Organisationen har tvingats lämna landet där man är registrerad. Vissa tillåts inte längre att fortsätta vara registrerade efter att man lämnat landet. Antingen kan de inte eller har inte hunnit registrera sig i det land de har flytt till.
- På grund av de frågor man arbetar med eller vilka ens medlemmar är väljer man att inte registrera sig (som till exempel HBTQI+ frågor i vissa länder). I flera länder betyder att vara registrerad att det är en minutiös kontroll av vad man gör och vilka som kommer till aktiviteter man anordnar, något som kan vara en direkt risk för deltagarna. Ett annat exempel är organisationer som startats och leds av barn och unga. I de flesta länder tillerkänns inte barn och ungas rättskapacitet innan de inte är myndiga.
- Vissa grupper eller organisationer gör ett medvetet val och vill inte registrera sig. Det här kan vara fallet för organisationer som vill fortsätta vara under utveckling och vara mer dynamiska och som tycker att registrera sig skulle leda till en formalisering och byråkratisering som riskerar att påverka engagemanget och deltagandet negativt för deras medlemmar.
- Ens karaktär är den av ett lösare nätverk med flera organisationer som deltar eller en grupp aktivister som arbetar tillsammans i en kampanj. I vissa länder är det inte möjligt att registrera ett nätverk som består av flera organisationer. I vissa fall kanske medlemmarna i nätverket inte vill registrera sig som en organisation.
- En grupp av personer som anordnar eller deltar i demonstrationer eller protester och som inte planerar att bli en organisation utan vill fortsätta att arbeta som de gör.
- Aktörer som enbart arbetar digitalt och som därför inte naturligt har en plats att registrera sig på.

VARFÖR ÄR INFORMELLA AKTÖRER SÅ VIKTIGA?

När allt fler länder helt eller delvis hindrar civilsamhällesaktörers möjlighet att verka och bedriva förändringsarbete, så måste omvärldens givare och politiska aktörer ställa om och agera snabbt för att ge dem fortsatt politiskt och finansiellt stöd. Under de senaste 10 till 15 åren har vi som organisationer kunna observera en "trend": När repressiva stater hittar ett nytt sätt att förhindra civilsamhället från att arbeta för demokrati och mänskliga rättigheter, kopierar andra repressiva stater detta snabbt och inför samma begränsningar. Sverige och andra länder måste finna vägar för att fortsätta ge stöd till utsatta demokratiska aktörer och att möjliggöra stöd och samarbete med informella aktörer är ett viktigt sätt. Ryssland är ett exempel på ett land som började begränsa fria medier och organisationer som framförde kritik mot Putin och staten. Regler infördes då för att först begränsa och sedan förbjuda organisationer från att ta emot utländsk finansiering och att stämpla dem som "utländska agenter". Ett stort antal organisationer stängdes ner på det sättet. Det dröjde inte länge innan samma typ av lagstiftning, eller variationer på den, dök upp i andra länder såsom Nicaragua, Turkiet, Indien, Kambodja, Uganda och nu senast i Georgien. Trenden har inte avtagit och därmed är det allt viktigare att verka för att demokratiska krafter får stöd.

Informella aktörer kan vara bra på att mobilisera och organisera individer som i vanliga fall inte nås. Många informella aktörer startar sitt arbete för att uppnå ett visst mål, starta upp en kampanj eller protestera mot något specifikt. Vissa väljer senare att alltmer formalisera sitt arbete och går från att vara en grupp människor som mobiliserar sig till att bli en informell aktör eller en registrerad organisation. Informella aktörer kan även många gånger verka under radarn. Genom att vara eller bli en informell aktör kan man undvika uppmärksamhet från repressiva statliga organ.

EXEMPEL PÅ UTMANINGAR SOM INFORMELLA AKTÖRER MÖTER

Informella grupper möter flera specifika utmaningar som beror på de kontexter de verkar i och vilka frågor de arbetar med. Nedan följer några viktiga aspekter som särskilt drabbar informella aktörer samt goda exempel på strategier för att möta dessa utmaningar.

- I vissa länder kan informella aktörer vara förhindrade från att jobba med vissa frågor. Att inte vara formellt registrerad kan förhindra en aktör från att till exempel hyra eller äga lokaler och fastigheter. Det kan begränsa organisationen från att växa eller öka deltagarnas utsatthet när man inte har en egen mötesplats.
- För en aktör som inte är registrerad kan det vara svårt att öppna bankkonto eller att ta emot finansiering. Många givare ger enbart finansiellt stöd till aktörer som är registrerade. Även när en givare accepterar stöd till informella aktörer kan det öka risken för de individer som tar emot pengarna på egna konton.
- Informella aktörer kan ha det svårare att delta i policydialog eftersom de inte bjuds in, exempelvis av ambassader, FN och EU, och inte får ta del av information och därför inte vet vilka konsultationer som anordnas. Detta då de nämnda entiteterna nästan uteslutande samarbetar med stora, kända och registrerade civilsamhällesorganisationer, men även på grund av rädslan att stöta sig med regeringen i det land man verkar.
- Ibland exkluderas informella aktörer även från samverkan inom civilsamhället. De kan upplevas ha mindre trovärdighet eller legitimitet på grund av att de inte är registrerade.

- Det kan vara svårt för en informell aktör att själv anordna aktiviteter och möten eftersom man i flera länder behöver ansöka om tillstånd för det från myndigheterna.
- Informella aktörer kan ha svårare att delta i internationella möten eller konferenser i andra länder, eftersom visumansökan kan behöva kopplas till den organisation man är verksam inom.
- Utsatthet och risk kan öka för informella aktörer. Regeringsrepresentanter eller andra personer i ledande ställning kan i högre utsträckning utsätta informella aktörer för smutskastning och ifrågasätta deras legitimitet. Informella aktörer som representerar diskriminerade grupper såsom etniska, religiösa minoriteter eller andra grupper som inte tillåts registrera sig kan få en ökad utsatthet och vara mindre kända för både inhemska och utländska aktörer.
- För många informella aktörer är sociala medier och andra digitala kanaler mycket viktiga i deras påverkansarbete och aktivism, särskilt i kontexter där länder där handlingsutrymmet och yttrandefriheten är begränsade. Informella aktörers digitala aktivism kan tyvärr medföra hot, förtal och trakasserier online. Vissa stater har också infört strikta lagar för att begränsa yttrandefrihet online, genom att till exempel ta ut dyra avgifter eller kräva registrering för aktivism online. Mindre erfarna informella aktörer kan ha låg digital säkerhet och det kan öka deras utsatthet.
- Det kan både vara en fördel och en risk för utsatta informella aktörer att ha kontakt med och få stöd från internationella organisationer eller civilsamhällesorganisationer från andra länder. Genom samarbete med civilsamhällesorganisationer och andra aktörer från andra länder kan informella aktörer få tillgång till resurser och det kan bidra till politisk synlighet och erkännande, men det kan också dra blickarna till sig och öka risken för att man blir övervakad eller utsatt för hot och trakasserier.

För oss som svenska civilsamhällesorganisationer är det viktigt att utgå från perspektivet att de informella aktörer vi stöttar är aktörer i sin egen rätt och att de bör stöttas i att behålla sin självständighet och inte "gå under" av omfattande krav på rapportering, administration och finansiell redovisning. Detta innebär att både givare och de som finansierar oss svenska eller andra organisationer, ibland kallade "back-donors" måste vara beredda att modifiera vissa av sina krav och gå med på riskdelning. Vi har olika erfarenheter av att stödja och samarbeta med informella aktörer. Genom att vara väl insatt i den lokala kontexten hittar vi tillsammans vägar för att fortsätta samarbeta med våra partners även när de är informella aktörer. Stöd till informella aktörer kan däremot vara mer resurskrävande. Det är viktigt att vara uppdaterad om vilken lagstiftning som gäller och hur man kan samarbeta med dessa aktörer. Allt samarbete och stöd till informella aktörer måste ta sin utgångspunkt i en konfliktkänslighets och "Do No Harm" analys. Det stöd som ges får aldrig leda till ökad risk för den informella aktören och dess individer.

HUR KAN SVERIGE VARA EN RELEVANT GIVARE OCH POLITISK AKTÖR GENOM ATT STÖDJA INFORMELLA AKTÖRER?

Sveriges regering:

- Ge offentligt politiskt stöd till informella aktörer och civilsamhällesorganisationer i särskilt utsatta positioner, även lokalt via våra svenska utlandsmyndigheter.

- Bidra med politiska påtryckningar, både offentligt och ”tyst diplomati”, för att säkerställa att stater där det råder begränsat handlingsutrymme inte utnyttjar krissituationer för att genomföra ytterligare begränsningar, såsom att ställa in demokratiska val, instifta specifika lagar som begränsar yttrandefrihet, religionsfrihet eller organisationsfrihet.
- En ökad förståelse och möjliggörande krävs kring att identifiera tillförlitliga och acceptabla lösningar för överföring av medel. Idag fastnar exempelvis medel hos svenska banker då de känner osäkerhet kring de flertalet olika terroristlistor som man måste relatera till. Här måste regeringen och politiken i Sverige och Europa ge tydlighet.

Sida:

- Kommunicera med de informella aktörerna och utifrån deras egna visioner och önskemål, identifiera strategier för att stödja grupperna/individerna. Oftast har de bäst koll på vad de själva behöver.
- Var flexibla kring hur den här typen av aktörer och deras eventuella partners redovisar exempelvis kostnader och utlägg.
- Visa även flexibilitet kring annan översyn och dokumentation. Det viktigaste måste vara att förändringsarbetet sker, och inte en rigid form för rapportering.
- Dela risk som finansiär och erbjuda dialog och flexibilitet om avtalets innehåll och avtalsvillkor. Det kan till exempel handla om att godta en informell aktörs egen interna granskning i stället för revision, eftersom revision enbart kan genomföras av registrerade organisationer. Det är viktigt att denna typ av frågor behålls som dialogfråga under ”finansieringsperioden”.
- Ge stöd till ökad kapacitet och tekniskt stöd för ökad digital säkerhet och bättre digitala lösningar.
- Upprätta lokala fonder som erbjuder mindre och flexibel finansiering och/eller kärnstöd till mindre lokala aktörer, inklusive informella aktörer. Vi rekommenderar också, om möjligt att samverka med andra givare för att upprätta liknande fonder.
- Gå från resultatstyrt ramverk med kortsiktiga mål till långsiktiga och i viss mån flexibla, anpassningsbara mål, som möjliggör justeringar och förändringar när till exempel kontext förändras. I arbetet för att främja fred och arbete i konfliktkontexter blir behovet av långsiktiga perspektiv och flexibilitet särskilt viktigt.
- Genomför och bidra i ännu högre grad till kapacitetsstärkande insatser direkt till civilsamhällesorganisationer och informella aktörer.
- Genomför en översyn av hur svenskt bistånd till informella aktörer kan stärkas.
- Ange tydligt i alla typer av strategier (lands, regionala, bilaterala, multilaterala), att informella aktörer ska stödjas. Främja särskilt utsatta grupper och deras säkra användning av internet och sociala medier. Detta bör till exempel inkludera stöd för att bidra till att fler får tillgång till internet.
- Både den svenska civilsamhällesstrategin, andra relevanta strategier samt svenska utlandsmyndigheter bör ha flexibla finansieringsformer och flexibla fonder som kan användas av informella aktörer eller vid behov av snabba åtgärder.

Svenska utlandsmyndigheter/ambassader:

- Se över hur ambassader kan underlätta visumhantering för representanter från civilsamhällsorganisationer och informella aktörer att delta på internationella möten.
- Visa stöd för informella aktörer på samma sätt som görs med civilsamhällsorganisationer, genom att bjuda in dem till möten, eller besöka deras kontor och visa deras arbete i sociala kanaler.
- Säkerställ att en bredd av aktörer och representanter från informella grupper, bjuds in när ambassader genomför kontextanalyser, bidrar till formulering och uppföljning av landstrategier genomförs. Svenska civilsamhällsorganisationer bistår gärna med kontaktuppgifter och tips på vilka som kan bjudas in.

Sverige inom EU och FN:

- Sverige bör garantera att frågor om informella aktörer lyfts till exempel i både EU och FN-sammanhang.
- Var en stark röst inom EU för att garantera att alla typer av stöd till demokrati och mänskliga rättigheter måste fortsätta, även i situationer med exceptionella kriser, med motiveringen att demokratiskt styre och respekt för mänskliga rättigheter är bästa sättet att garantera att de mest utsatta grupperna, även under humanitära kriser, får det stöd de behöver.
- Lyft frågan om avtalets flexibilitet och riskdelning med andra givare, såsom EU och FN-organ, men även andra länder, för att bidra till att de också accepterar att arbeta på ett liknande sätt.